

**RITA KIŠONIEŅĖ, RENATA DUDZINSKIENĖ**

**MOKINIŲ, TURINČIŲ SPECIALIŲJŲ  
UGDYMO(SI) POREIKIŲ, UGDYMO TURINIO  
INDIVIDUALIZAVIMAS**

Rekomendacijos mokytojams, ugdantiems skirtingų poreikių ir  
gebėjimų mokinius



Vilnius  
2007



Rekomendacijos parengtos vykdant projektą  
*„Iškritusių iš mokyklos mokinių grąžinimas“*

Rekomendacijas recenzavo  
Socialinių mokslų daktaras *Algirdas Ališauskas*  
Mokytoja metodininkė *Aušra Raišienė*

UDK 376(072)  
Ki227

ISBN 978-9955-433-10-1

# Turinys

**Pratarmė** 5

**Specialiųjų ugdymo(si) poreikių turinčių mokinių apibūdinimas** 7

**Kas yra mokykla visiems?** 10

**Ugdymo paradigmos** 12

**Požiūriai į ugdymą** 16

**Individualus ugdymo planas** 19

Individualizuotų ugdymo programų rengimo principai 19

Individualizuotų ugdymo programų tikslai 20

Individualizuotos ugdymo programos rengimo etapai 20

Mokinio pažinimas 22

Ugdymo tikslai 27

Metodai 29

Vertinimas 32

**Ugdymo diferencijavimas** (pagal G. Petty) 35

Diferencijavimas pagal užduotį, rezultatą ir skirtą laiką 36

Diferencijavimas pagal mokymosi būdus ir pagalbos mokiniui poreikius 37

Diferencijavimas nustatant savarankiškas užduotis ir tikslus 41

**Priedai** 42

Informacijos apie mokinį šaltiniai 42

Mokinio pažinimo sritys 43

Mokinio įvertinimo suvestinė 45

**Literatūra** 46



## Pratarmė

*Kiekvienas žmogus tam tikru atžvilgiu yra toks pat kaip ir visi kiti, tam tikru atžvilgiu – toks kaip kai kurie kiti, tam tikru atžvilgiu – toks kaip niekas kitas.*

*H. Murray*

Siekdamos įgyvendinti valstybinės švietimo strategijos nuostatas – švietimo prieinamumą, socialinį teisingumą ir kiekvieno besimokančiojo ugdymo kokybę, ugdymo įstaigų bendruomenės stengiasi atverti duris kiekvienam norinčiajam jose mokytis. Tačiau švietimo prieinamumas nėra vien atviros durys, tai ir galimybė mokytis saugioje, tinkamoje aplinkoje, t. y. aplinkoje, kurioje kiekvienas besimokantysis būtų ugdomas pagal jo galimybes, poreikius bei polinkius.

Užtikrinti visiems mokiniams demokratinį „lygių galimybių“ ugdymą yra nelengvas uždavinys bendrojo lavinimo mokykloms, kurios privalo ne tik rūpintis mokinių, turinčių įvairių ugdymo(si) poreikių, buvimu „po vienu stogu“, bet ir kurti kokybišką edukacinę aplinką visiems mokiniams, kad ir kokie būtų protinių ar fizinių jų gebėjimų, socialinių sąlygų, kultūros ar rasės skirtumai. Kiekvienas vaikas turi teisę priklausyti mokyklai, klasei, grupei ir būti jos dalimi, kiekvienas vaikas turi teisę į mokslą. Mokyklos visiems rodiklis yra jos bendruomenės pastangos įtraukti visus mokinius, turinčius specialiųjų ugdymosi poreikių, taip pat ir nemotyvuotus, augančius psichosocialinio nepritekliaus sąlygomis ir kt., į bendras mokymo situacijas, sudarant jiems galimybes dalyvauti bendroje veikloje su bendraamžiais ir būti visaverčiais bendruomenės nariais.

Mokyklos bendruomenė neturi tikėtis, kad visi mokiniai pasieks tą patį lygį, tačiau turi sudaryti geriausias sąlygas ir galimybes kiekvienam. Mokykloje vyksta socialinis procesas, kuriame visi mokiniai yra asmenybės, ir mokyklos bendruomenė turi žinoti ir matyti, kaip panaudoti skirtybes siekiant kuo aukštesnės socializacijos bei ugdymo(si) kokybės kiekvieno asmens gyvenime. Tokioje aplinkoje tobulėja visų vaikų ugdymas(is), bendravimo ir bendradarbiavimo įgūdžiai, nuo pat

mažens mokomasi gyventi, būti drauge, dalyvauti kartu ir dalintis savo individualumu, savo skirtybėmis, sprendžiant gyvenimo situacijas. Vaikai mokosi iš vaikų, ir būdami kartu su savo bendraamžiais bei dalyvaujant bendruomenės veikloje jie ne tik tobulina savo žinias, bet ir lavina socialinius įgūdžius, kurie būtini gyvenime.

*„Efektyvi mokykla – tai pridėtinės vertės mokykla. Pridėtinė vertė – tai mokinio pasiekimas daugiau negu įmanoma, negu jam numatyta, atsižvelgiant į jo šeimos sąlygas, jo sugebėjimus. Efektyvi mokykla – tai ta, kuri pranoksta prognozes, sukurdama kuo didesnę pridėtinę vertę. Mokyklos efektyvumo rodiklis yra paties vaiko pažanga“ (Dale’as Mannas).*

Norėdamos kurti „pridėtinės vertės“ mokyklą, jų bendruomenės (mokytojai, administracija) turi ieškoti vis naujų darbo būdų, metodų, pedagoginės veiklos organizavimo principų, tobulinančių ne tik turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, bet ir visos klasės mokinių ugdymą. Integruotai ugdant svarbu gerai pažinti kiekvieną mokinį, pritaikyti programą, pasiekimų vertinimą prie besimokančiojo galimybių bei individualių poreikių.

Dažnai mokytojai skundžiasi, kad jiems stinga žinių apie kokybišką mokinių, turinčių specialiųjų poreikių, ugdymą kartu su bendraamžiais, praktinių įgūdžių organizuoti darbą klasėje taip, kad kiekvienas mokinyt galėtų dirbti pagal savo galimybes ir būtų skatinamas lavinti mąstymą bei individualius gebėjimus.

Šiame leidinyje aptarsime sąlygas, kurios būtinos kokybiškam heterogeninių grupių ugdymui, mokyklos visiems bruožus, patarsime mokytojams, kaip planuoti mokinio ugdymą ir išvelgti individualius jo poreikius bei gebėjimus ir tinkamai pritaikyti ugdymo programą, kaip diferencijuoti ugdymą.

Mokykla neturėtų visų mokinių mokyti vienodai – tais pačiais būdais ir tų pačių dalykų vienu metu. Kolektyvinį ugdymą turi keisti individualus, asmens gebėjimus atitinkantis ugdymas.

„Ne visus galime išmokyti visko, bet kiekvieną galima išmokyti ko nors“, – tegul tai būna kiekvieno mokytojo moto!

## Specialiųjų ugdymo(si) poreikių turinčių mokinių apibūdinimas

Bendrojo lavinimo mokyklų bendruomenės, siekdamos užtikrinti visiems piliečiams demokratinį, „lygių galimybių“ ugdymą(si), vis dažniau vartoja specialiosios pedagogikos terminą „specialiųjų poreikių mokiniai“ (arba „mokiniai, turintys specialiųjų poreikių“).

Lietuvos Respublikos specialiojo ugdymo įstatyme (1998) **specialiųjų poreikių asmenimis vadinami** vaikai ir suaugusieji, dėl įgimtų ar įgytų sutrikimų turintys ribotas galimybes dalyvauti ugdymo procese, visuomenės gyvenime.

„Specialiojo ugdymo sistemos metmenyse“ **specialieji poreikiai** apibrėžiami kaip „savybė, santykių kompleksas, negalė, sutrikimas, bendrųjų ar specialiųjų sugebėjimų nepakankamas ar labai geras išsivystymas. Visa tai, kuo vaikas išsiskiria iš savo bendraamžių daugumos, priimta vadinti ypatingumu. Ypatingumas, nesvarbu, kokia forma jis pasireiškų (luošumo, negalės, invalidumo, gabumų ar kt.), visuomet sukelia konfliktų tarp vaiko galimybių ir standartinių ikimokyklinio ar mokyklinio ugdymo reikalavimų“ (Bagdonas, 1994). Specialieji ugdymo(si) poreikiai ir kyla tada, kai ugdymo ir saviugdos reikalavimai neatitinka mokinio galimybių. Atsižvelgiant į vaikų specialiuosius ugdymo(si) poreikius, galima šį konfliktą sumažinti arba panaikinti, nes kiekvienas asmuo gali turėti specialiųjų ugdymo(si) poreikių, jeigu iškelsime reikalavimus, neatitinkančius jo galių. A. Ališauskas (2003) siūlo „bent jau praktikoje terminą „specialieji ugdymo(si) poreikiai“ keisti „neutralesniu“ ir tokiu pat teisingu terminu „individualieji ugdymo(si) poreikiai“, kurių turi kiekvienas moksleivis“.

**Specialieji ugdymo(si) poreikiai** – pagalbos ir paslaugų reikmė, atsirandanti dėl to, kad ugdymo ir saviugdos reikalavimai neatitinka asmens, turinčio specialiųjų poreikių, galimybių (Specialiojo ugdymo įstatymas, 1998).

Taigi specialiųjų ugdymo(si) poreikių tenkinimas socialiniu aspektu yra daugiau aplinkos (fizinės ir socialinės) pokyčiai, dėl kurių mokiniui, teikiant jo poreikius ir galimybes atitinkančią pagalbą ir paslaugas,

sumažėja arba išnyksta ugdymo ir saviugdos konfliktas, t. y. mokinys gauna tinkamiausią jo galimybes ir poreikius atitinkantį ugdymą. Teikiama pagalba ir paslaugos, kaip teigia A. Ališauskas (2003), turi garantuoti optimalią individualią ugdytinio raidą ir mokymosi pasiekimų lygį.

Į mokyklas kasdien susirenka vis įvairesnių mokinių, todėl pagalbos ir paslaugų poreikis gali iškilti daugeliui jų:

- specialiųjų poreikių mokiniams (turintiems mokymosi negalių, intelekto, regos, klausos, emocijų ir elgesio sutrikimų ir kt.);
- mokiniams, turintiems kitokios socialinės ar kitos gyvenimo patirties;
- psichosocialinės įtampos sąlygomis augusiems ar augantiems vaikams;
- vaikams iš dvikalbės aplinkos;
- nepilnų šeimų vaikams;
- praradusiems mokymosi motyvaciją, nevienodos kultūros, išprusimo, sveikatos ir pan. vaikams.

Todėl vienu ar kitu mokymos(si) laikotarpiu trumpesnį ar ilgesnį laiką specialiosios pedagoginės pagalbos gali reikėti įvairių sutrikimų ar (ir) sunkumų turintiems ikimokyklinio ir mokyklinio amžiaus vaikams.

Lietuvoje skiriama 10 specialiųjų poreikių asmenų sutrikimų grupių (LR švietimo ir mokslo ministro, LR sveikatos apsaugos ministro ir LR socialinės apsaugos ir darbo ministro 2002 m. liepos 12 d. įsakymas Nr. 1329/368/98 „Dėl specialiųjų poreikių asmenų sutrikimų ir jų laipsnių nustatymo ir specialiųjų poreikių asmenų priskyrimo specialiųjų ugdymosi poreikių grupei tvarkos“):

1. Intelekto sutrikimai.
2. Specifiniai pažinimo sutrikimai arba pažinimo procesų neišlavėjimas.
3. Emocijų, elgesio ir socialinės raidos sutrikimai.
4. Kalbos ir kiti komunikacijos sutrikimai.
5. Klausos sutrikimai.
6. Regos sutrikimai.
7. Judesio ir padėties sutrikimai.
8. Lėtiniai somatiniai ir neurologiniai sutrikimai.
9. Kompleksiniai sutrikimai.
10. Kiti raidos sutrikimai.



„Kiekviena klasifikacija – sąlyginis teorinis konstruktas, kuris negali aprėpti visų raidos ypatybių bei jų derinių įvairovės. Teigiama tai, kad klasifikacija padeda susiorientuoti raidos sutrikimų įvairovėje, leidžia šią įvairovę modeliuoti, teikti asmeniui tikslingą pagalbą, padeda susikalbėti ir suprasti vieniems kitus“ (Ališauskas, 2002).

Specialiųjų poreikių vaikai tiek Lietuvoje, tiek kitose šalyse ugdomi ir specializuotose, ir bendrojo tipo ugdymo įstaigose. Pagal ugdymo aplinkas, kaip teigia A. Galkienė (2003), šiek tiek kinta ir edukacinės sąveikos tarp ugdytojo ir ugdytinio sąlygos, bet principai yra tokie pat – **atsižvelgimas į mokinio galias, gebėjimus, ypatybių ypatumus**. Juos reikia pažinti ir kuo veiksmingiau kompensuoti, pasitelkiant stipriąsias ugdytinio savybes.

Mokyklinė integracija negalima be atitinkamų specifinių pagalbos priemonių, bendravimo ir partnerystės (Ruškus, 2002). Galimybę neįgaliam žmogui gyventi visavertį gyvenimą bendruomenėje lemia abipusė sąveika: sveikų žmonių pasirengimas priimti kitokį individą bei neįgalaus žmogaus pastangos būti veikliam (Galkienė, 2001).

Kaip teigia J. Ruškus (2003), mokytojai, kurių klasėse yra vaikų, turinčių negalią, turi žinoti keturis bendruosius dalykus:

1) vaiko negalią būtina traktuoti kaip vieną iš kitais atžvilgiais normalaus vaiko savybių (požiūris į negalią);

2) reikia stengtis įveikti įprastą neišmanymą ir pakeisti neigiamą nuostatą turinčių negalią mokinių atžvilgiu (požiūris į vaiką);

3) būtina gerai pažinti mokinio ypatybes ir stengtis vienas įtvirtinti, kitas pakeisti (vaiko pažinimas);

4) reikia remtis turima informacija apie vaikus ir kiekvienam iš jų taikyti tinkamus mokymo metodus (tinkamų metodų parinkimas).

## Kas yra mokykla visiems?

Bendrasis ugdymo uždavinys šiuolaikinėje visuomenėje – atskleisti ir vystyti kiekvieno individo gebėjimų ir siekių potencialą; suteikti žinių ir įgūdžių, padedančių socializuotis ir būti veiksniais asmeniniame ir bendruomenės gyvenime. Ugdytis socialinius gebėjimus ir gabumus, siekiant būti visuomenės nariu, yra taip pat svarbu kaip ir įgyti žinių ir įgūdžių.

Vienas iš būdų šiems tikslams pasiekti yra integruotas ugdymas, mokymasis gyventi bendruomenėje, kurioje:

- yra galimybė patenkinti kiekvieno vaiko poreikius ir palaikyti jo interesus;
- kiekvienas turi teisę būti išgirstas;
- yra dialogas tarp mokinių ir suaugusiųjų;
- yra išvystyta socialinių santykių sistema;
- yra pripažįstami skirtumai;
- kiekvienam sudarytos optimalios galimybės mokytis;
- kiekvienas prisiima atsakomybę už bendrus tikslus.

**Integruota mokykla** – tai mokykla, kuri teikia ugdymą, tinkamą visiems mokiniams, neatsižvelgiant į lytį, individualias aplinkybes ar poreikius. **Mokykla visiems** – tai mokykla, kurioje integracija reiškia **pastangas įtraukti** visus mokinius, turinčius specialiųjų ugdymosi poreikių, į bendras mokymo situacijas. Tai reiškia, kad kolektyvinį mokymą reikia keisti individualiu, pagrįstu asmeniniais gebėjimais ir poreikiais, kad mokiniams reikia individualių tikslų, kad visi mokiniai nebūtinai turi mokytis tą patį, kad jie neturi būti mokomi tuo pačiu būdu ir tų pačių dalykų vienu metu, kad mokyklų bendruomenės turi ieškoti išteklių ir galimybių patenkinti kiekvieno besimokančiojo poreikius.

---

**Šiuolaikiniam mokytojui, siekiančiam įgyvendinti švietimo tikslus, svarbu:**

- numatyti skirtingus ugdymo tikslus, atsižvelgiant į skirtingus mokinių, esančių toje pačioje klasėje, gebėjimus;
- diferencijuoti mokymo turinį;
- lanksčiai organizuoti darbą klasėje, taikant naujausius mokymo metodus;
- individualizuoti mokinių darbų vertinimą;
- naudoti kuo įvairesnes šiuolaikines mokymo priemones, tarp jų ir kompiuterines technologijas.

Dažnai ugdymo įstaigos bendruomenės nariai (pedagogai, administracija) visą dėmesį skiria tam, **ką turi daryti mokiniai** mokykloje ar pamokoje. Tačiau, norint įgyvendinti mokyklos visiems modelį, kuriame vyrauja kooperacinio mokymo metodai, naujos elgsenos turi išmokti ir **mokytojai**. Išmokti vien mokymo metodų jiems jau nebepakanka, tenka keisti savo **požiūrį, o neretai ir įsitikinimus**.

**Viena esminė ugdymo tokioje mokykloje sąlyga** – atsisakyti tradicinio ugdymo modelio ir kurti naują visuminio ugdymo modelį, kuriame tiek mokytojo, tiek mokinio vaidmuo yra kitoks.

## Ugdymo paradigmos

Šiuolaikinėje visuomenėje žmogus turi nuolat mokytis ir ieškoti žinių, suvokti rinkos, visuomenės pokyčius, numatyti savo vietą joje ir prisitaikyti sparčiai kintančiame pasaulyje. **Ugdyti** – tai ne tik suteikti žinių ir įgūdžių, bet ir formuoti socialinius gebėjimus, bendrąsias kompetencijas, reikalingiausias žmogaus savarankiškam gyvenimui. Sparčiai kintančiame gyvenime kinta ir ugdymo paradigimų samprata.

1 lentelė

### Senosios ir naujosios ugdymo paradigmos palyginimas

SENOJI PARADIGMA	NAUJOJI PARADIGMA
<b>Žinios</b>	
<p>Mokytojas perteikia mokiniams žinias pasakodamas ar aiškindamas vadovėlio turinį.</p> <p>Turinys įtvirtinamas pratybomis, reikia daug įsiminti.</p> <p>Mokiniai mokosi kartodami, daniausiai mechaniškai.</p> <p>Žinios dviejų krypčių: mokytojas arba knyga, užduotis, filmas ir pan.</p>	<p>Žinios sukuriamos bendradarbiaujant mokiniams su mokytojais.</p> <p>Mokytojas:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• kuria ugdymo aplinką, skatina domėtis, suteikia naujų galimybių pristatydamas nežinomus objektus, įvykius, žmones;</li> <li>• reaguoja į mokinio susidomėjimą, entuziazmą;</li> <li>• suteikia galimybių aktyviai tyrinėti, moko per žaidimus, darbą grupėmis, poromis;</li> <li>• padeda mokiniams suprasti, domisi, kaip mokiniai supranta tai, ko mokosi;</li> <li>• moko pritaikyti žinias realiaame gyvenime, padeda mokiniams prisitaikyti prie naujų aplinkybių, užmegzti ryšius.</li> </ul>

	<p>Mokymo turinys tampa įvairesnis, mokomasi ne vien iš vadovėlio (nes vaikams reikia jį suvokti).</p> <p>Socialinio bendravimo grupėse diskutuojama, stengiamasi suprasti kiekvieną bei lavinti individualias kompetencijas.</p> <p>Integruojami įvairių sričių klausimai.</p>
<b>Mokinys</b>	
<p>Pasyvi „talpa“, kurią mokytojas pripildo žinių.</p> <p>Mokinio pareiga – priimti mokytojo pateiktą užduotį.</p> <p>Atgamina koncepcijas, sąvokas, žodžius, taisykles.</p> <p>Individualiai atlieka mokytojo nurodytas užduotis.</p> <p>Laukia mokytojo nurodymų.</p> <p>Mokiniai lyginami, rūšiuojami, todėl didžiuojasi savimi arba gėdijasi, išgyvena nepasitenkinimo jausmą.</p>	<p>Aktyviai renka informaciją, struktūrina darbą, ieško galimų atsakymų.</p> <p>Iškilius keblumams, analizuoja probleminę situaciją.</p> <p>Patikrina savo mokėjimus, mokosi pritaikyti juos praktikoje.</p> <p>Dirba poromis arba grupėmis.</p> <p>Įgyja naujų žinių, pats imasi iniciatyvos spręsti problemas.</p> <p>Pasitiki savo jėgomis, jaučiasi visaverčiu ugdymo proceso dalyviu, veikia pagal savo galimybes ir sugebėjimus.</p>
<b>Mokytojų tikslai</b>	
<p>Pateikti mokiniui užduotį.</p> <p>Įvertinti, kontroliuoti, tikrinti, kaip atliekamos užduotys.</p> <p>Suskaičiuoti klaidas.</p> <p>Pagirti tuos, kurie suspėja ir atlieka užduotis gerai, pakritikuoti tuos, kurie klysta ar nespėja atlikti kartu su kitais.</p> <p>Lyginti vienus mokinius su kitais.</p> <p>Pagal rezultatus klasifikuoti ir rūšiuoti,</p>	<p>Ugdyti mokinio kompetencijas.</p> <p>Priziūrėti, skatinti vaiko smalsumą, mokyti apmąstyti savo patyrimą, galvoti kartu, sukurti dialogą, sudaryti prielaidas galvojimui: kaip aš mąstau, kaip aš mokausi, ką sužinau.</p> <p>Tapti lygiaverčiu partneriu, skatinti tarpasmeninę sąveiką.</p>

<b>Santykiai</b>	
<p>Hierarchiniai. Mokytojo valdomi, formalūs. Mokinys pamokoje objektas, kurio valdymas priklauso nuo mokytojo.</p>	<p>Horizontalieji. Grįsti bendravimu ir bendradarbiavimu. Pasiskirstoma pareigomis, atsakomybė perkeliama mokiniui, mokytojas prižiūri situaciją. Mokinys pamokoje partneris, užmezgama tarpasmeninė sąveika, ieškoma bendrumo – bendrų interesų, tikslų, bendraujama ne tik dėl dalyko žinių.</p>
<b>Kontekstas</b>	
<p>Konkurencinis, individualus, nekintantis. Mokytojas dirba pagal fiksuotą (nekintamą) modelį – visos pamokos panašios (paaškinama, perpasakojama mokomoji medžiaga, atliekamos užduotys, visi atlieka tą patį, tuo pačiu tempu, patikrinama, užduodami namų darbai ir pan). Gerai jaučiasi tie, kuriems sekasi. Jaučiama įtampa ir baimė, kad nepasiseks. Gerai žinomi trūkumai (žinoma, ko mokiniai nežino, ko negali atlikti). Bijoma klysti.</p>	<p>Nuoširdus, pagrįstas bendradarbiavimu, teminis, integruotas. Atliekami individualūs projektai, naudojami sudėtiniai informacijos šaltiniai (mokomasi ne vien iš vadovėlio). Atsakomybė perkeliama mokiniams. Pamokos modelis vis kitoks, netikėtas, skatinantis. Visi gerai jaučiasi, nes pastebimi kiekvieno gebėjimai (žinoma, ką kiekvienas gali atlikti). Klaidos padeda mokytis.</p>
<b>Rezultatai</b>	
<p>Išmokti reikia viską (daug faktų, koncepcijų, taisyklių ir sąvokų). Rezultatai greitai išmatuojami, nustatomi ir palyginami.</p>	<p>Negalime visų išmokyti visko, bet galime kiekvieną išmokyti ko nors. Sunku konkrečiai išmatuoti rezultatus, nes jie negreitai apčiuopiami, todėl sudaro nepatikimumo įspūdį. Vaikai vertinami ir individualiai, ir grupėmis, ir neformaliai, ir formaliai. Vertinamas žinojimas ir gebėjimas panaudoti įgytus įgūdžius besikeičiančiomis sąlygomis.</p>

<b>Prielaida</b>	
Bet kuris ekspertas gali mokyti, nes jis daug (viską) žino.	Gali mokyti tas, kuris supranta savo veiklos užduotį, žino siekiamybę.
<b>Komunikacija</b>	
Kalbama, kai mokytojas paklausia ar prašo atsakinėti. Klasėje vyrauja tylą.	Kalbama, kai nesuprantama, tariamasi poromis, grupėmis. Klasėje „bitučių dūzgesys“.

Spartūs pokyčiai mus skatina kuo greičiau suprasti naujosios ugdymo paradigmos prasmę šiandieninio švietimo sąlygomis. Kurdami mokyklą visiems turime sparčiai eiti nuo tradicinio, atsieto ugdymo modelio prie visuminio, kuris teikia galimybę kiekvienam dalyvauti bendroje ugdymo aplinkoje pagal savo galimybes, pasitikėti savimi ir kurti individualų supratimą. Mokytojo vaidmuo čia ypač reikšmingas, nuo jo požiūrio ir įsitikinimų priklausys elgesys ir veiksmai, kuriuos jis pasirinkęs ugdydamas.

## Požiūriai į ugdymą

Skiriami du požiūriai į mokymą(si): **biheavioristinis** ir **konstruktyvistinis**.

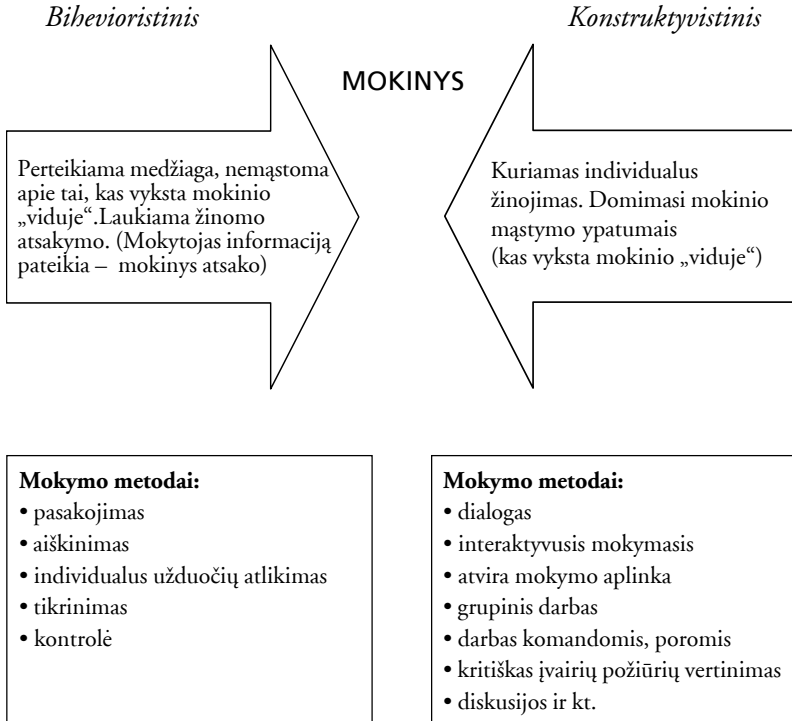
Biheavioristinės teorijos šalininkai mokinių įsivaizduoja kaip tam tikrą objektą su daugeliu „lentynėlių ir stalčių“, kuriuos reikia tinkamai pripildyti, kad mokiniai prireikus galėtų pasiimti iš „lentynėlės“ reikiamas žinias. Šis požiūris visiškai tiko industrinei visuomenei, kai užteko išmanyti vieną siaurą sritį. Šiandien greitėjantys naujų technologijų kūrimo ir diegimo procesai skatina aktyviai veikti visuomenėje ir reikalauja vis daugiau žinių iš įvairių sričių. Žmogui reikia nuolat mokytis, ieškoti žinių, kūrybingai mąstyti, gebėti adaptuotis visuomenėje ir greitai kintančioje aplinkoje.

Pasak biheavioristų, mokytojai žino, kokių žinių mokiniams suteikti ir kokias žinias mokiniai turi atgaminti, visiškai atitrūkdami nuo to, kaip mokiniai mokosi, kaip panaudoja savo žinias, kas vyksta mokinio viduje, kaip formuojasi supratimas. Kai mokytojai nebegauna laukiamų rezultatų, pradeda vertinti mokymo programą, mokytojų rengimą, mokymo metodus ir kitą „išorinę“ aplinką.

Konstruktyvistai, priešingai, ima domėtis mokinio mąstymu, pradiniu suvokimu (kaip suorganizuotos žinios), nuteikimu ir nusiteikimu mokytis. Mokymasis yra aktyvus procesas, kurio tikslas – ne perteikti ir gauti informaciją, o tobulinti individualų mokinio supratimą, skatinant jį aktyviai veikti, sukurti problemą bei parinkti užduotis, atitinkančias mokinių patirtį, suteikti informacijos rinkimo laisvę. Taip mokant ugdomas savarankiškumas ir atsakomybė. Nuo to, koks mokytojo požiūris į mokymą(si), priklausys, kokius mokymo metodus jis pasirinktų tikslui pasiekti (žr. 1 pav.)



## Požiūris į ugdymą



1 pav. **Bihevioristinis ir konstruktyvistinis požiūris į ugdymą**  
(pagal Balčytienę, 1999)

Mokytojai, kurie laikysis konstruktyvistinio požiūrio į mokymą(si), atsisakys tradicinio ugdymo modelio, ieškos bei taikys naujus mokymo metodus: dialogą, interaktyvųjį mokymą(si), darbą komandomis, poromis, grupinį darbą, kurs atvirą mokymo aplinką.

Atvira mokymo aplinka apima ir fizinę aplinką, ir socialinius mokymosi aspektus. Fizinė aplinka – tai ta, kurioje vyksta mokymas, naudojamos informacinės kompiuterinės ir kompensacinės priemonės, kitos mokymo priemonės (pritaikyti vadovėliai ir kt.). Socialinė aplinka – tai žmonių tarpusavio santykiai: mokytojo vaidmenys ir elgesys, klasės nuotaika, visų ugdymo dalyvių (mokytojų, mokinių, administracijos) bendravimas ir bendradarbiavimas, motyvacija ir pagarba individualumui. Santykiai ir bendradarbiavimas turi labai svarbią reikšmę mokymui ir mokymuisi. Socialinis bendravimas spartina individualų kognityvinių vystymąsi, o tai ypač svarbu ugdant mokinius, turinčius specialiųjų ugdymosi poreikių. Mokinys perpranta žinias tik socialiai bendraudamas su kitais dialogų, diskusijų, debatų ir kitokios veiklos metu. Taigi į ugdymą, kai visi mokiniai įtraukiami į bendras ugdymo situacijas ir mokomi Bendrųjų ugdymo programų pagrindu, kokybiškai jas individualizuojant ir pritaikant specialiesiems mokinių ugdymosi poreikiams, mokytojams reikėtų žvelgti plačiau.

Heterogeninėje bendruomenėje mokytojai susiduria su skirtingais mokinių gebėjimais ir įvairiais poreikiais, kurie ir yra būtinybės keisti sistemą (klasę) priežastis. Šiuolaikiniame pasaulyje kintant mokytojo vaidmeniui, ugdymo turinys yra ne vien vadovėlyje išdėstyta medžiaga, ugdymo metodas – ne vien vadovėlyje pateiktos temos perpasakojimas, mokinio uždavinys – ne vien išiminti mokomąją medžiagą. Kintant ugdymo paradigmoms, kinta ir pagrindinių švietimo sistemos dalyvių – mokinių ir mokytojų – vaidmenys. Mokinys iš žinių „kaupėjo“ virsta tyrinėtoju, aktyviu ugdymo proceso dalyviu, o mokytojas – jau nebe turinio „perteikėjas“ ar „perpasakotojas“, „visa žinantis“ ekspertas, bet mokinio veiklos organizatorius, patarėjas, lygiavertis ugdymo proceso dalyvis.

## Individualus ugdymo planas

Kiekvienas mokinys turi teisę būti mokomas pagal savo gebėjimus ir galimybes. Efektyvus visų mokinių ugdymo planavimas – sudėtinga ir daug kūrybingumo reikalaujanti užduotis. Ugdymo planas, programos, sudaryti atsižvelgiant į bendruosius ugdymo tikslus ir įvairius klasės ar grupės mokinių poreikius, yra pagrindinis mokytojo profesionalumo požymis. Išsamiam ugdymo planui, programai parengti bei įgyvendinti reikia profesinių įgūdžių bei tikro atsidavimo.

### **Individualizuotų ugdymo programų rengimo principai**

Kurdamas individualų ugdymo planą mokytojas turi:

- nustatyti mokymosi intensyvumą, atsižvelgdamas į individualius mokinio poreikius;
- numatyti paprastesnius (įgyvendinamus) tikslus ir siekius;
- numatyti tinkamas mokymo strategijas;
- numatyti individualių mokinio ugdymosi poreikių tenkinimo galimybes;
- siekti nuoseklaus mokymo ir mokymosi tęstinumo;
- numatyti, kaip bus ugdomi mokinių komunikavimo bei įvairiapusio bendradarbiavimo gebėjimai;
- atsižvelgti į visų asmenų, suinteresuotų vaiko ugdymu (tėvų, paties vaiko, mokytojų, mokytojų padėjėjų, specialiųjų pedagogų ir kt.), nuomones ir lūkesčius;
- numatyti saugią mokymosi aplinką;
- numatyti diferencijuotą vertinimą.

## Individualizuotų ugdymo programų tikslai

**Individualizuotų programų tikslas** – užtikrinti kiekvienam vaikui individualų ugdymą, tenkinantį unikalius jo poreikius, vystyti bendruosius ir specialiuosius jo gebėjimus mažiausiai varžančioje aplinkoje (Galkienė, 2001).

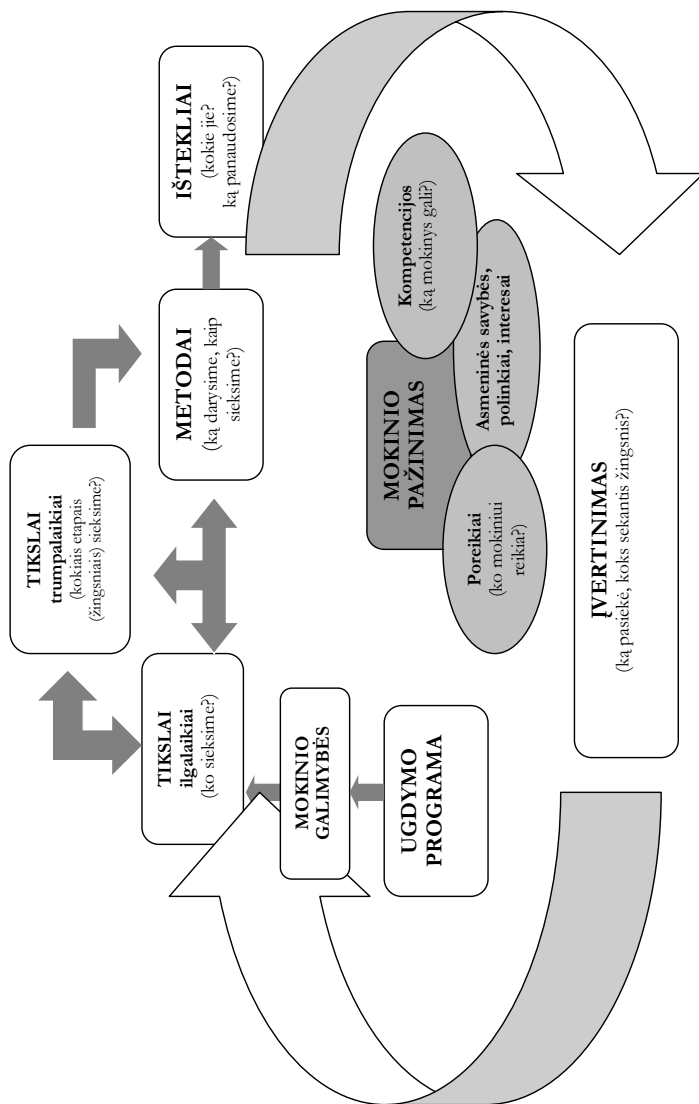
### **Ko siekiama individualizuojant ugdymo programą?**

- Sudaryti visiems mokiniams lygias galimybes aktyviai dalyvauti bendrosoje ugdymo situacijose.
- Pažinti ir plėtoti pozityvius asmens gebėjimus.
- Užtikrinti nuoseklų ir individualų, labiausiai tinkantį mokiniui ugdymą, atliepiantį jo poreikius, galimybes, pomėgius ir interesus.
- Derinti bendrųjų ugdymo programų reikalavimus ir individualius mokinio gebėjimus.
- Tobulinti bendravimo ir bendradarbiavimo mokyklos bendruomenėje (klaseje) įgūdžius ir plėtoti socialinius gebėjimus.

### **Individualizuotos ugdymo programos rengimo etapai**

Galima skirti keturis pagrindinius programos rengimo etapus:

- 1 etapas – mokinio pažinimas (*kokia* mokinio situacija ir *kodėl?*)
- 2 etapas – ugdymo tikslai (*ko* sieksime ugdydami mokini?)
- 3 etapas – metodai (*kaip* sieksime įgyvendinti tikslus?)
- 4 etapas – įvertinimas (*ką* pasiekėme ir *ką* darysime toliau?)

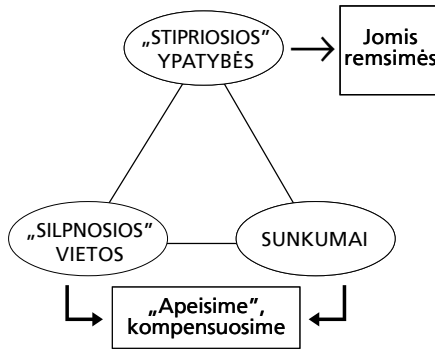


2 pav. Individualizuotos ugdymo programos rengimas (Dudzinskiene, 2007)

1 etapas

### Mokinio pažinimas

**Mokinio pažinimas** yra atskaitos taškas individualiai ugdymo kryptčiai numatyti. Tik pažindami mokinį, įvertinę jo kompetencijas, poreikius, polinkius, interesus ir galimybes, galėsime numatyti labiausiai jam tinkamą ugdymą. Rengdami ugdymo programą ir planuodami ugdymą, galėsime remtis išveltomis „stipriosiomis“ mokinio ypatybėmis bei numatyti, kaip „apeiti“ arba lavinti „silpnąsias“ (žr. 3 pav.).



3 pav. **Mokinio pažinimas** (pagal Galkienę, 2003)

### Programos individualumą lemia mokinio pažinimas – jo kompetencijos, poreikiai, situacija, kurioje mokinyš šiandien yra.

Šis etapas turi prasidėti nuo mokinio stebėjimo, tyrinėjimo ir aprašymo. „Kokia yra dabartinė mokinio situacija ir kodėl?“ – tai pagrindiniai klausimai, į kuriuos turi būti ieškoma atsakymų (žr. 1 priedą).

Mokinio pažinimo sritys yra šios:

1. Mokinio asmenybė (pozityvios asmenybės savybės, pomėgiai, interesai, kompetencijos, poreikiai ir pan.).
2. Mokymosi ypatumai.
3. Galimybių įvertinimas.

**Mokinio asmenybė.** Išsiaiškinus asmenines mokinio savybes, pomėgius, interesus, bus galima pritaikyti mokomąsias užduotis, motyvuoti mokinį.

Informacija apie mokinio pasiekimus bei kompetencijas gali būti gaunama įvairiais būdais:

- iš mokinio asmens bylos (charakteristikos) galima sužinoti apie jo darbingumą, mokyklos lankomumą ir kt.;
- iš žinių patikrinimo testų galima sužinoti, ar mokinio kompetencijos atitinka ugdymo programą;
- iš buvusių ar esamų mokytojų galima sužinoti apie mokinio gebėjimus ir pastangas įveikti jam keliamus reikalavimus, apie būtinus ugdymo turinio keitimus, apie mokinio socialinę adaptaciją.

Asmens poreikius gali atskleisti specialistai, tėvai, mokytojai, patys mokiniai. Poreikiai yra pagalbos ir paslaugų reikmė, tai, ko trūksta mokiniui, kad realizuotų savo potencines galias. Mokinio poreikiai gali būti susiję su netinkama klasės aplinka, mokytojų kvalifikacija, kompensacinės mokymosi technikos stoka, specialiuųjų, pritaikytų mokymo priemonių nepakankamumu, specialistų trūkumu, mokyklos požiūriu į kitokių gebėjimų asmenį, socialiniais santykiais ir kt.

Mokinio pažinimo procese turėtų dalyvauti visi ugdytojai. Bendradarbiaudami jie turėtų siekti bendro tikslo – **įvertinti ir aprašyti mokinio kompetencijas bei poreikius**. Apibūdinant mokinį labai svarbu, kad mokytojas konkrečiai įvardintų, ką mokinys žino, ką geba daryti ir kaip, kokių būdu išmoksta greičiausiai. Svarbu įvardinti ir tai, **ko** mokinys nežino ir **kodėl**, vengti teiginių „nieko nemoka“ ar „nieko nežino“.

Taip išsiaiškinama, ką reikėtų keisti esamoje mokinio situacijoje, ugdyme bei ugdymo aplinkoje.

**Mokymosi ypatumai.** Mokymosi ypatumai reikšmingi mokymosi veiklai. Mokytojas, stebėdamas ir tyrinėdamas mokinio veiklą, vertina užduočių atlikimo ypatumus, mokymosi įgūdžius, stebi, kaip mokinys dalyvauja pamokoje, kaip bendrauja su klasės draugais, kaip atlieka savarankiškus darbus, kaip įsitraukia į mokymosi veiklą, kaip ją planuoja, organizuoja, koks jo veiklos nuoseklumas. Mokytojas, diskutuodamas su mokiniu ir gaudamas atsakymus, stebi jo mąstymą, t. y. kaip mokinys operuoja žiniomis, kokiais mokymosi metodais naudojasi, kokias mokymosi strategijas įvaldęs.

Mokytojui ypač svarbu išsiaiškinti, kokie yra mokinio gebėjimai (turimos kompetencijos), koks mokymosi stilius ir mokymosi įgūdžiai (kokius mokymosi būdus naudoja, kaip mokosi), kokie yra mokinio mokymosi poreikiai, koks mokinio požiūris į mokymąsi, ir kt.

**Galimybių įvertinimas.** Ugdymo tikslų galima siekti tik įvertinus mokinio **galimybes**. Tai padarius, galima numatyti keliamų uždavinių įgyvendinimo etapus. Svarbu suprasti, ko bus siekiama:

- ar bus ieškoma galimybių panaikinti mokiniui kylančius sunkumus (jei tai įmanoma);
- ar bus kuriamos sąlygos ugdyti turimus gebėjimus ir kompetencijas;
- ar bus remiamasi mokinio galimybėmis dalyvauti bendrose ugdymo situacijose.

Tinkamai išanalizavus mokinio galimybes, galima nustatyti realius ilgalaikius ir trumpalaikius ugdymo tikslus, metodus ir pagalbos priemones.

Surinktą informaciją apie mokinį galima surašyti į lentelę.

2 lentelė

**Informacija apie mokinį**

<p><b>Surinktos informacijos santrauka</b> (formaliojo ir neformaliojo vertinimo rezultatai, tėvų ar globėjų, klasės mokytojo, psichologo, logopedo ir kitų specialistų pateiktos informacijos santrauka):</p>	<p><b>Kita svarbi informacija</b> (sveikatos sutrikimai, rega, klausa, komunikavimo galimybės, smulkioji motorika, stambiosios motorikos sutrikimai, elgesys, pamokų lankomumas ir kt.):</p>
<p>Asmens galios:</p>	<p>Mokymosi poreikiai:</p>



Išsamus įvertinimas padeda mokytojui nustatyti „stipriausias“ ir „silpniausias“ mokinio vietas, išvelgti specialiuosius poreikius (t. y. pagalbos ir paslaugų reikmę).

### **Informacijos apie mokinį galima gauti:**

1) Iš mokyklos specialiojo ugdymo komisijos protokolų; iš pedagoginės psichologinės tarnybos išvadų ir pateiktų rekomendacijų; iš mokytojų įvertinimų, pastabų; mokymosi pasiekimų analizės ir kt. (Galima sužinoti, kokių mokinys turi poreikių – ugdymosi, fizinių, psichologinių, – sveikatos sutrikimų ar pan., kokiais būdais būtų galima tuos poreikius tenkinti, kokie mokinio skaitymo, rašymo, skaičiavimo gebėjimai, pažinimo procesų – girdimojo suvokimo, atminties, dėmesio ir kt. – ypatumai).

2) Iš mokinio (mokinio norai ir pageidavimai). Svarbu pasikalbėti apie tai, ką mokinys galvoja, kokie jo lūkesčiai, kaip jie gali būti susiję su vienu ar keliais mokomaisiais dalykais, pasiteirauti, kas jį domina šiuo metu, ar jam patinka mokykloje, kokie mokomieji dalykai sunkiau sekasi, ar reikia pagalbos.

3) Iš tėvų. Kokios vaiko galios? Kokie trūkumai? Kokios vaiko „stipriosios“ ypatybės, mokymosi įgūdžiai, patiriami sunkumai ir kt.? Informacija iš tėvų ypač svarbi tada, jei vaikas dėl amžiaus arba funkcinio sutrikimo pats negali pasakyti, kokių pokyčių pageidautų.

Mokytojas negali remtis vien iš kitų šaltinių gauta informacija. Jis turi pats domėtis mokiniu ir rinkti informaciją įvairiais būdais: pateikdamas neformalių klausimynų, įvertinimo testų, analizuodamas atliktus darbus, kalbėdamasis su mokiniu ir kt.

Įvertindamas mokinį mokytojas gali išvelgti (pagal Galkienę, 2003):

- kokiomis mokinio savybėmis („stipriosiomis“ ypatybėmis) bus galima remtis;
- ar reikėtų stengtis šalinti esamus mokymosi sunkumus, ar juos „apeiti“, kaip „apeiti“;
- kokio pobūdžio užduotys gali sukelti sunkumų;
- kokioje veikloje (skaitymo, rašymo, skaičiavimo) ugdytinis galėtų patirti nesėkmę.

Mokinio pažinimas ir jo poreikių įvertinimas yra tik pirmas žingsnis tenkinant mokinio poreikius. Įvertinimas dar nereiškia, kad mokinio

poreikiai yra ar bus patenkinti. Norėdamas įtraukti mokinių į aktyvų dalyvavimą ugdymo(si) procese bei gerinti jo mokymąsi, mokytojas privalo planuoti pagalbos mokiniui būdus (kaip organizuos darbą, kaip formuluos užduotis, kad mokinys nepatirtų nesėkmės, kokių užduočių tiesiog vengs, kokių papildomų priemonių reikės, kaip diferencijuos darbą, kokią veiklą mokinys atliks su kitais mokiniais, kokią specialiąją pedagoginę pagalbą reikės organizuoti ir pan.).

Mokytojas, kaip nurodo G. Petty (2006), siekdamas tenkinti individualius mokinio poreikius, turi:

a) *planuoti*, kokių žinių jam reikės, kad galėtų veiksmingiau mokyti ir padėti konkrečiam mokiniui pasiekti geresnių rezultatų;

b) *rasti būdus* gauti daugiau informacijos apie ugdytinį (pasinaudoti specialistų patarimais, anksčiau ugdytusio mokinių mokytojo rekomendacijomis, tėvų pastebėjimais ir pan.);

c) *nuspręsti*, kaip aptars su mokyklos vadovais, klasės mokiniais tai, kokios pagalbos, kokių išteklių jam reikės;

d) *pasirinkti veikimo kryptį* – ugdymo metodus ir būdus, diferencijuoti mokymą skirtingoms mokinių grupėms, organizuoti pamokos darbą taip, kad tobulėtų mokinio kompetencijos.

Rengiant individualią ugdymo programą, galima remtis **planavimo gairėmis**.

3 lentelė  
**Planavimo gairės**

Mokymosi pasiekimų ir turimų gebėjimų fiksavimas	Tolesnės veiklos planavimas, remiantis mokinio turima patirtimi	Mokymosi tikslų plėtojimas skirtingose ugdymo situacijose, naudojant įvairias ugdymo priemones	Turimų žinių, mokėjimų ir įgūdžių įtvirtinimas, naudojant tinkamą mokomąją medžiagą mokiniui pritaikytoje aplinkoje
--------------------------------------------------	-----------------------------------------------------------------	------------------------------------------------------------------------------------------------	---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

Svarbu tinkamai pasinaudoti mokinio ugdymosi poreikių įvertinimo rezultatais. Jeigu mokytojas neketina remtis mokinio įvertinimo rezultatais, kad pagerėtų jo mokymo(si) veikla, tai tas įvertinimas bus be naudos.

## 2 etapas

### Ugdymo tikslai

Atsižvelgiant į individualias mokinio galimybes bei klases, kurioje jis mokosi, teminį planą, reikėtų numatyti tikslus, kurių bus siekiama. Tikslus įvardyti yra labai svarbu, nes jie, kaip „kompaso rodyklės“, rodo pagrindinę kryptį, kuria mokytojas turi eiti. Neapsibrėžus, kur eiti, galima nueiti ne ten, kur reikia. Tikslus nustato patys mokytojai.

Reikalavimai keliamiems tikslams:

- Tikslai turi konkrečiai nusakyti, ką ir per kiek laiko mokiniai išmoks daryti.
- Tikslai nurodo kryptį, bet nepaaiškina, kaip ten nueiti, tą nusako mokymosi uždaviniai.
- Artimiausią siekiamybę nurodo trumpalaikiai tikslai.
- Svarbu tikslus formuluoti taip, kad būtų lengva matyti, ar jie pasiekti, pavyzdžiui, juos galima formuluoti esamuoju laiku („Mokinys pažįsta visas abėcėlės raides, moka sudėti, dalinti“ ir pan.).
- Tikslai turi būti formuluojami taip, kad atitiktų turimus mokymo šaltinius ir mokytojo bei mokinių poreikius.

Gali būti nurodytos sąlygos, kuriomis tikslas bus pasiektas (pavyzdžiui, „Naudodamasis daugybės lentelė išmoks dalybos kampu būdą“ ir pan.).

Numatydamas tikslus mokytojas remiasi:

- dalykų programomis;
- mokinių gebėjimų raida;
- pasiekimais;
- ugdymo proceso gairėmis;
- vertinimo kriterijais;
- užduočių, kurias mokiniai turi atlikti, analize;
- brandos egzaminų, įskaitų bei pagrindinio ugdymo pasiekimų tikrinimo reikalavimais.

Mokinio gebėjimų, ugdymosi poreikių bei jo galimybių įvertinimas padės mokytojui numatyti, ko reikėtų siekti, ugdant konkretų mokinį. Tikslus galima formuluoti ir atsižvelgiant į mokinio ugdymo(si) ypatumus (nedėmesingas, lėtai dirba, nesuspėja su kitais, neturi

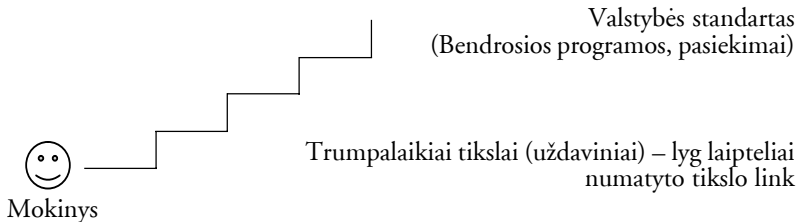
savarankiško darbo įgūdžių ir pan.). **Tikslai gali būti įvairūs:** ugdyti gebėjimą, kurio mokinys dar neturi, diegti naujus įgūdžius; dažniau naudotis jau turimais gebėjimais, ar siekti naujos patirties.

Svarbu, kad bendrosios ir individualiosios ugdymo programos turinys (tema ar nagrinėjama klasėje problema) visiškai ar bent iš dalies sutaptų, tik ją mokiniai nagrinėtų skirtingais lygiais. Tačiau, atsižvelgiant į mokinių gebėjimus, mokytojo tikslai mokinių atžvilgiu (taigi ir jų atliekama veikla) bus skirtingi. Ne visi vaikai mokysis tą patį ir tokiu pačiu tempu, čia būtinas individualumas.

Mokytojas, rengdamas individualią ugdymo programą konkrečiam mokiniui, turėtų atsižvelgti į tris dalykus:

- 1) **klasės**, kurioje mokinys mokosi, **teminį planą** (pagal bendrąsias ugdymo programas);
- 2) **mokinio gebėjimų ir poreikių įvertinimą**.
- 3) **individualius ugdymo tikslus**, atitinkančius individualias mokinio galimybes.

Ilgalaikius tikslus galima pasiekti teisingai pasirinkus trumpalaikius tikslus (uždavinius). Svarbu planuoti „laiptelių“ principu (tik įveikus vieną pakopą pereiti prie kitos).



#### 4 pav. Ugdymo tikslų planavimas

**Pagrindinis planavimo principas** – numatyti, kiek ir kokių laiptelių prireiks, norint pasiekti ilgalaikį, mokinio galimybes atitinkantį tikslą.

Jeigu mokytojui sunku formuluoti tikslus, galima pradėti nuo to, kas yra daroma, norint pasiekti tikslą, kitaip sakant, nuo metodų, kuriais

naudojamasi. Jeigu mokytojas galės atsakyti į klausimą, kodėl yra daroma tai, kas daroma, ir ką tuo norima pasiekti, galės suformuluoti ir konkrečius tikslus. Pavyzdžiui, koku tikslu leidžiu mokiniui naudotis daugybės lentele – kad jis išmoktų daugybės stulpeliu būdą; kodėl naudoju skaitymo korteles didesniu šriftu – kad išmoktų skaityti skiemenis, dviskiemenius žodžius ir kt.; kodėl pateikiu uždavinio sprendimo pavyzdžių – kad išmoktų spręsti analogiškas užduotis ir pan.; kodėl pasakojant leidžiu naudotis planeliu – kad įvaldytų pasakojimo strategiją ir nuosekliau pasakotų.

3 etapas

### Metodai

Planuojant mokomąją medžiagą, svarbu numatyti, kas ir kaip bus daroma, kad didėtų mokinio galimybės tobulėti ir mokytis, dalyvauti ir vystytis.

Esminis klausimas – **kas** ir **kaip** daroma, kad mokinys pasiektų tikslą? Kokį metodą ir darbo būdą, kokią priemonių visumą reikėtų pasirinkti? Metodas – tai naudojama priemonė, aplinkos pagalba, padedanti mokiniui pasiekti tikslą. Metodai parenkami atsižvelgiant į tikslus, kuriuos mokytojas numatė, bei mokinio įvertinimą.

4 lentelė

### Trumpalaikių tikslų (uždavinių) įgyvendinimo gairės

Trumpalaikiai tikslai:	Ugdymo programos sritis:	Dabartinis pasiekimų lygmuo:	Mokymo metodai ir būdai:	Įvykdymo data ir vertinimas:
Specialistų ir tėvų ar globėjų pagalba:				

Mokytojas, ieškodamas metodų ir būdų tikslams pasiekti, turėtų kelti sau šiuos klausimus:

- Kaip diferencijuoti ugdymą, atsižvelgiant į mokinių poreikius? (Apie diferencijavimą žr. kitame skyriuje.)

- Kaip organizuoti ir struktūrinti mokymą, kad būtų galima pasiekti tikslus?

- Kaip dirbti pamokoje – kokius skirtingus lygius išskirti, atsižvelgiant į mokinių ugdymosi poreikius?

- Kokią mokomąją medžiagą (turinį, užduotis) parinkti, atsižvelgiant į mokinių galimybes? (Ar diferencijuoti tą patį turinį, ar ieškoti kitų temų, nagrinėjančių tą pačią problemą, ar formuoti naujus įgūdžius, ar lavinti turimus ir pan.). Kokias užduotis turės atlikti mokiniai? (Ką jie galės atlikti pagal savo gebėjimus, galimybes?)

- Kokius alternatyvius ir (arba) kitus ugdymo būdus pasirinkti (peržiūrėjus specialistų rekomendacijas, pasikonsultavus)?

- Kokius mokymosi bendradarbiaujant metodus taikyti nagrinėjant šią temą?

- Kokias mokymo(si) strategijas, stilius pasirinkti?

- Kokių priemonių ir išteklių (materialiųjų, žmonių), kokios pagalbos reikėtų tikslams pasiekti?

Išteklių planavimas šiuo atveju gali būti kaip metodas tikslams siekti.

Pavyzdžiui, specialiosios pedagoginės pagalbos teikimas. Jos paskirtis – mokymo būdų, metodų ar aplinkos veiksnių pritaikymas pagal kiekvieno mokinio poreikius, gebėjimus ir ugdymo sąlygas. Mokytojas bei specialiojo ugdymo komisija numato, kurių specialistų pagalbos reikėtų, įvertina mokykloje įprastines ugdymo formas, kada, kiek ir kur reikėtų kitų asmenų intervencijos. (Mokytojas apmąsto ir aptaria tai su specialiuoju pedagogu, logopedu, psichologu, mokytojo padėjėju, numato, per kurias pamokas reikėtų jų pagalbos, kokioms temoms nagrinėti, ar pagalba bus teikiama klasėje, ar specialiojo pedagogo kabinete. Toks specialistų ir mokytojo bendradarbiavimas yra labai veiksmingas. Moksliniais tyrimais įrodyta, kad specialiosios pedagoginės pagalbos veiksmingumas iš esmės priklauso nuo bendradarbiavimo kokybės, planavimo ir koordinavimo.)

Į pagalbos mokiniui procesą gali prireikti įtraukti ir mokytojo padėjėją. Mokytojo padėjėjas skiriamas mokiniui ar mokinių grupei. Mokyklos viduje planuojamas mokytojo padėjėjo paslaugų tam tikram

mokiniui ar mokinių grupei intensyvumas, darbo vieta (pamokoje, už klasės ribų, popamokinė veikla ir kt.). Labai svarbu visus darbus aptarti iš anksto ir detaliai: kur, kada ir kuriems mokiniams, kurių dalykų pamokose artimiausiu metu (per mėnesį, trimestrą) reikės mokytojo padėjėjo paslaugų. Planavimas padeda maksimaliai panaudoti padėjėjų paslaugas ir teikti paramą mokiniams tada, kai jos labiausiai reikia, – intensyviai, bet ne nuolat, stengiantis neslopinti vaiko savarankiškumo. Planuojant pagalbą būtina bendradarbiauti su mokytojais, specialistais, tėvais, mokiniu, aptarti pagalbos būtinumą, reikalingumą, galimybes ir rezultatus.

Jeigu įtraukiami ir kiti asmenys, reikėtų raštu užfiksuoti, kas už ką atsakingas. Pavyzdžiui:

**Mokytojas** – atsako už metodų siūlymą, parinkimą ir taikymą, ugdymo proceso organizavimą, daromą pažangą bei mokinio kompetencijas. Jo pareiga aprašyti tai, kas buvo nutarta, ir parengti individualią programą, derinant veiklą su pagalba teikiančiais specialistais ir tėvais.

**Mokiny ir tėvai** – gali teikti siūlymus, atsakyti už pamokoms reikalingų priemonių pasiruošimą, lankomumą, drausmę, pamokų ruošą ir pan.

**Specialusis pedagogas** – atsako už mokinio specialiųjų ugdymo(si) poreikių įvertinimą, kryptingą pagalbą teikimo metodų ir būdų parinkimą, pažinimo funkcijų lavinimą, mokomųjų dalykų spragų šalinimą, alternatyvių metodų bei mokymo(si) strategijų pasiūlymą ir kt.

**Logopedas** – atsako už pagalbą ugdant mokinio kalbos ir komunikacijos gebėjimus, plėtojant skaitymo ir rašymo įgūdžius.

**Mokytojo padėjėjas** – atsako už paramą mokiniui rūpinantis savimi bei atliekant su mokymusi susijusią veiklą.

**Socialinis pedagogas** – rūpinasi adaptacijos, socializacijos problemų sprendimu, galimybėmis pasinaudoti mokiniui reikalingomis paslaugomis ir pagalba.

**Psichologas** – rūpinasi psichine mokinio sveikata ir tinkama psichologine aplinka, mokinių paruošimu priimti „kitoki“ asmenį į savo tarpą, bendravimo ir socialinių įgūdžių formavimu, netinkamo elgesio keitimu ir pan.

**Direktorius** – rūpinasi reikalingais ištekliais (žmonių – specialiaisiais pedagogais, mokytojo padėjėjais, psichologais, mokytojų kvalifikacija ir kt., materialiaisiais – mokymo priemonėmis, technologijomis, kompiuterine technika ir kt), komandinio darbo koordinavimu.

Metodais laikytini ir mokyklos **bendruomenės elgsenos būdai** įvairių situacijų metu. Mokinio patiriami sunkumai klasėje ar mokykloje gali priklausyti nuo mokyklos bendruomenės žinių stygiaus arba nuo mokykloje vyraujančių nuostatų. Jeigu mokyklos darbuotojai į pagalbą mokiniui, turinčiam ugdymosi sunkumų, žiūri kaip į „sulūžusio mechanizmo taisymą“, o ne kaip į asmenybės, turinčios individualių poreikių, ugdymą, jie anksčiau ar vėliau ims jausti nepasitenkinimą, patirs mokinių kompetencijų formavimo krizę. Nuolatinis mokyklos bendruomenės **kompetencijų tobulinimas ir laiku teikiamos konsultacijos**, pozityvus mokyklos vadovų požiūris į mokinius, turinčius specialiųjų ugdymosi poreikių, leis sėkmingai įgyvendinti keliamus tikslus ir subrandinti visavertę asmenybę.

Specialioji pedagoginė pagalba gali numatyti visai kitus terminus ir kitokią ugdymo formą nei įprasta tradicinėje mokykloje. Neretai suaugusiųjų siūlomi alternatyvūs mokymo(si) metodai, rodomas dėmesys, laiku teikiama parama, atskleidžia mokiniui tas pačias kaip ir kitiems galimybes siekti mokymosi tikslų. Taip išryškėja mokyklos pastangos įtraukti visus mokinius, turinčius specialiųjų ugdymosi poreikių, į bendras mokymo situacijas.

#### 4 etapas

#### **Vertinimas**

Esminis klausimas – kaip sužinoti, ko mokinyš išmoko? Čia labai svarbus neformalusis įvertinimas, todėl mokytojas turi apgalvoti ir pasirinkti įvairius neformaliojo vertinimo būdus.

Mokinių, kurių mokymas organizuojamas vadovaujantis individualia ugdymo programa, pasiekimai vertinami dviem aspektais:

- 1) žinios, gebėjimai ir įgūdžiai (kompetencijos);
- 2) asmeninė pažanga.

Vaiko rezultatas lyginamas su tikslais, kuriuos buvo stengiamasi pasiekti. Vertinant nustatoma, ar pasikeitė mokinio situacija (ar jo potencijos tapo kompetencijomis), ar tai, kas buvo daroma, lėmė pokyčius. Tiems pokyčiams gali turėti įtakos įvairūs mokytojo veiklos bei aplinkos aspektai – tinkamai parinkti ugdymo turinio pertvarkymo būdai, mokymo(si) strategijos, reikiamai pritaikytos priemonės (kompensacinės, alternatyvios), elgsio kaitos būdai, pamokos organizavimo stilius, principai, būdai, aplinkos pritaikymas, įtraukti reikalingi asmenys ir kt.



1) **Mokinio žinias ir įgūdžius** vertina mokytojas, atsižvelgdamas į tikslus, suformuluotus individualioje ugdymo programoje. Mokinys ilgalaikius tikslus pasiekia tarsi kopdamas trumpalaikių tikslų laipteliais, todėl, dirbant pagal individualią ugdymo programą, būtina įvertinti, ar pasiekti trumpalaikiai tikslai. Viena pasiekta pakopa lemia kitos pakopos rezultatus ir tolesnę veikimo kryptį. Mokinui, dirbančiam pagal individualią ugdymo programą, greičiausiai reikės ilgesnio laiko ilgalaikiams tikslams pasiekti, tačiau jų siekdamas mokinys turi galimybę gauti aukščiausią įvertinimą pagal tą pačią sistemą, pagal kurią vertinami visi kiti mokiniai. **Mokinių pasiekimų lygmenį rodo ne įvertinimo balai, bet programos tikslai** (vadinasi, tą patį balą gavusio asmens pasiekimai bus kitokie).

2) **Asmeninę pažangą** geriausiai gali parodyti neformalusis vertinimas (pavyzdžiui, vaiko grupinių ir individualių darbų ir užduočių aplankas ir pan.). Vertinant vaiko asmeninę dinamiką dalyvauja visi ugdytojai, kurie dirba su vaiku.

Jeigu nustatoma, kad neįvyko jokių pokyčių, reikia išsiaiškinti priežastis, kodėl taip atsitiko (žinių, kompetencijos, laiko, pinigų stygius, gal metodai buvo neaiškiai aprašyti arba asmenys, kurie turėjo atlikti darbą, nebuvo susitarę, ką, kaip, kada reikia atlikti). Mokinio ugdymo(si) pažangą, pasiektus rezultatus ar mokymosi sunkumus, kliūtis, su kuriomis susiduriama, numatytais terminais būtina aptarti mokyklos specialiojo ugdymo komisijoje (SUK). Dalyvaujant mokyklos vadovams, mokytojams, specialistams bei vaiko tėvams aptariama, kaip sekėsi įgyvendinti mokytojo parengtą ugdymo programą.

Siūlomos tokios konkretaus mokinio pasiekimų aptarimo SUK kryptys: kaip sekėsi įgyvendinti programą, ar pasirinkti metodai davė lauktus pokyčius, ar pasikeitė ugdymo programos tikslai, kokia pagalba buvo teikta, koks jos veiksmingumas?

Labai svarbu nepamiršti, kad mokinių kompetencijų formavimo vertinimas turėtų būti nenutrūkstamas procesas, nes tik pagal vertinimo rezultatus galima spręsti, ką daryti toliau.

5 lentelė  
**Aptarimo specialiojo ugdymo komisijoje gairės**

Vertini- mo objektas	Klausimai	Vertintojai
Kaip sekėsi?	<p>Ar pagalba buvo efektyvi?            Ar rezultatas atitinka tikslus?</p> <p>Vertinama, ar darbas lėmė numatytą pokytį            (nesuspėja – suspėja, nesupranta – supranta, geba            pasinaudoti pagalbėmis priemonėmis ir pan.)</p>	Mokytojas
Metodai	<p>Ar priemonės ir pagalba buvo gerai suplanuotos?            Ar priemonės ir pagalba buvo gerai            įgyvendintos?            Ar įvyko pokyčių?            Ar dirbta kitokiu būdu, nei buvo nutarta? Jei            esama kitokių pokyčių, nei buvo numatyta,            reikėtų išsiaiškinti, kodėl taip atsitiko, kas juos            lėmė? (Gal metodai netinkamai parinkti, gal            žmonės nebuvo susitarę, ką, kaip ir kada reikės            atlikti; žinių, pinigų stygius, o gal atrasta            geresnių veiklos būdų, ir pan.)</p>	Mokytojas (mokytojai)  Specialistai
Teikta pagalba	<p>Kokia kiekvieno asmens (mokytojų, specialistų,            pačių vaikų) nuomonė, kas pasikeitė?            Kaip buvo anksčiau?            Kaip yra dabar?            Ar pastebimas koks nors pokytis? Jei taip, tai            koks? Nuo ko tai priklausė?</p> <p><i>Galima, įvertinant pokyčius, paprašyti atsakyti į            tuos pačius klausimus ir tėvus.</i></p> <p>Ar tėvai atliko jiems skirtas pareigas, ar įvykdė            tai, ką buvo įsipareigoję?</p> <p><i>Būtina pasikalbėti su mokiniu.</i></p> <p>Ar pastebi kokį nors pokytį, jeigu taip – tai            kokį? Kaip manai, kodėl tau pasisekė            (nepasisekė)?</p>	Mokytojai  Specialistai  Tėvai  Mokinys

## Ugdymo diferencijavimas (pagal G. Petty, 2006)

Diferencijavimas, kaip teigia G. Petty, – tai pasitelkimas tokių metodų, kuriais prisiderinama prie kiekvieno mokinio skirtybių ir taip užtikrinami visų mokinių pasiekimai. Mokytojas parenka skirtingą veiklą, darbo būdus, medžiagą, turėdamas galvoje skirtingus mokinių poreikius, interesus, patirtį. Atsižvelgdamas į individualius mokinių ugdymosi poreikius mokytojas keičia tempą, pritaiko turinį, programinės medžiagos pateikimo lygį ir metodą. Diferencijavimas reiškia efektyvų mokymą. Jis labai svarbus planuojant mokinių, turinčių specialiųjų ugdymo(si) poreikių, ugdymą.

Diferencijuojant mokymo metodai specialiai pritaikomi taip, kad aktyviai dalyvautų ir silpnesnieji, ir mokymosi motyvacijos stokojantys mokiniai. Diferencijavimas neturėtų lemti mokinių izoliavimo ar atitraukimo nuo bendro klasės darbo. Mokiniai turėtų tobulėti dalyvaudami situacijose, kuriose, atsižvelgiant į individualius jų poreikius, sudaroma galimybė jaustis visaverčiu bendraamžių grupės nariu.

**Diferencijavimas** – tai mokymo atsižvelgiant į skirtingą patirtį, galimybes, poreikius ir interesus principas. Tie skirtumai panaudojami bendradarbiaujant, siekiant įgyvendinti tiek bendrus, tiek individualius tikslus.

Koks gali būti diferencijavimas?

1. **Mokymas klasėje** (mokiniai dirba individualiai). Tai individualus metodų, mokymo būdų, instrukcijų, užduočių, laiko, skirto užduočiai atlikti, mokomosios medžiagos, rezultatų, tikslų ir pan. diferencijavimas. Pavyzdžiui, instrukcijų individualizavimas vaikui, kuris prastai skaito (instrukcija jam perskaitoma), dalomosios medžiagos diferencijavimas silpnaregiui, neprigirdinčiam ar disleksiją turinčiam vaikui.

2. **Teminis mokymas** (mokiniai dirba grupėmis). Mokytojas parenka skirtingas užduotis mokiniams, nagrinėjantiems bendrą temą. Vaikus galima suskirstyti į grupes pagal gebėjimus, pagal mokymosi stilių, į paramos komandas ir pan. Kiekvienas iš mokinių veikia pagal savo galimybes.

3. **Tarpdalykinis mokymas** (projektinis mokymas). Gali būti

derinami įvairūs mokomieji dalykai. Pasirenkama tema, tarkim, „Miškų ežerai“, pasiskirstoma užduotimis ir darbais pagal mokinių gebėjimus, pavyzdžiui: miško ežerų gyvūnai, miško ežerų augalai, vandens ypatumai, ežerų ploto, ilgio skaičiavimai, kiek vandens yra ežere, ieškoma paveikslėlių su miško ežerais, išrašomi jų pavadinimai, renkami eilėraščiai, dainos apie ežerus, piešiama ar renkami piešiniai, miškų ežerai fotografuojami ir pan. Visi nagrinėja tą pačią temą skirtingu lygiu ir atlieka skirtingas užduotis.

Diferencijuojama gali būti ugdomoji veikla, mokomoji medžiaga, interesai, užduočių atlikimo laikas ir kt.

### **Diferencijavimas pagal užduotį, rezultatą ir skirtą laiką**

- Pasitelkite konstruktyvistinį metodą, kuris skatina *visus* mokinius formuoti konstruktus – remkitės mokinio patyrimu ir žiniomis, domėkitės, kas vyksta mokinio galvoje (kaip mokinys supranta ir kaip geba pasinaudoti turimomis žiniomis, kokius mokymosi būdus taiko ir pan.), skatinkite aktyviai veikti, o ne pasyviai klausytis, mokykite kurti ir aptarti prasmes, mąstyti ir sekti savo mąstymą, kurti „minčių žemėlapius“, „voratinklius“ ir kitas schemas, kai nustatomi ir į visumą sujungiami svarbiausi faktai, ir pan.

- Užduotis išdėstykite „kopėčių“ principu, taip kaip laiptelius tolimojo tikslo link: ką turiu mokėti ir žinoti, kad galėčiau eiti toliau?

- Sudėtingesnes užduotis suskaidykite į smulkesnes ir mokykite mokinius „tiltų tiesimo“ principo (užduoties atlikimo etapai: ką ir kaip daryti, kokiu nuoseklumu, kad būtų pasiektas rezultatas, pavyzdžiui, kaip parašyti rašinį, kaip išspręsti uždavinį ir pan.).

- Gabesniems mokiniams pamokos ar užduoties pabaigoje skirkite papildomo darbo:

- pateikite kelis atvirus (o ne uždarus) klausimus ir užduotis;
- pasiūlykite kelias didesnių gebėjimų reikalaujančias užduotis.

- Duokite mokiniams tiek laiko, kiek jiems reikės, užduočiai atlikti.
- Sudarykite galimybę pasitelkti informacijos šaltinius, mokytis savarankiškai.

- Naudokite informacines kompiuterines ir kompensacines mokymosi technologijas.

- Diferencijuokite mokymo(si) šaltinius (tą pačią temą ar problemą

galima nagrinėti remiantis skirtingais šaltiniais ir skirtingu lygiu), pavyzdžiui, dėstant 5 klasės kursą apie daiktavardį galima pasitelkti 2, 3 klasės lygio medžiagą, ir pan.

- Leiskite mokiniams darbą duota tema pristatyti skirtingais būdais, pavyzdžiui, kaip rašto darbą (turintiems kalbėjimo sunkumų), kaip pranešimą (turintiems regos sutrikimų), kaip „minčių žemėlapi“ (turintiems rašymo sutrikimų), kaip tinklalapį, kaip garsinį įrašą ir t. t., kai kuriems mokiniams pristatant darbą reikės specialiojo pedagogo ar draugų pagalbos.

- Pateikite keletą paprastų gebėjimų reikalaujančių užduočių, kad silpnesnieji mokiniai patirtų pasiekimo džiaugsmą, pažaiskite įvairių aktyvių mokomųjų žaidimų.

### **Diferencijavimas pagal mokymosi būdus ir pagalbos mokiniui poreikius**

Metodus parinkite pagal mokinio mokymosi būdą ir asmenines galimybes.

Jei mokinsys, priimdamas informaciją, remiasi **regimuoju** suvokimu, pasitelkite šias mokymo(si) veiklas (pagal Neuburg, Harris, 2003):

- 1) Piešti paveikslėlius, piktogramas, iliustracijas, kad mokinsys geriau suprastų, išsimintų reikiamus žodžius.

- 2) Pabraukti ar kitaip pažymėti žodžius ar teiginius, kuriuos reikėtų išmokti.

- 3) Naudotis spalvomis.

- 4) Piešti paveikslėlių istorijas, kurti plakatus.

- 5) Žiūrėti filmus, televizijos laidas, atliekant tam tikras užduotis.

- 6) Planuoti mintyse (problemų sprendimo strategijos, „vidinis kalbėjimas“ ir pan.).

- 7) Užsirašyti svarbiausią informaciją lapeliuose ir juos priklijuoti matomose vietose.

Jei mokinsys linkęs remtis **girdimuoju** suvokimu, skatinkite jį mokytis ir mokykite šiais būdais (pagal Neuburg, Harris, 2003):

- 1) Skaityti pašnibždomis.

- 2) Skaityti tyliai, bet mintyse girdėti žodžius.

- 3) Įrašykite tekstus, dialogus, žodžius, kad mokinsys galėtų mokytis klausydamasis.

4) Skatinkite, kad papasakotų kam nors tai, ką reikia prisiminti.

5) Sudarykite sąlygas, kad mokiniai paklausinėtų vieni kitų to, ko mokosi, ir papasakotų vienas kitam mokomąją medžiagą (pavyzdžiui, dirbdami poromis).

6) Mokantis reikėtų vengti garsų, kurie gali trukdyti.

Jei mokinys geriau mokosi remdamasis **kinesteziniu** suvokimu, taikykite ir mokykite taikyti šiuos veiklos būdus (pagal Neuburg, Harris, 2003):

1) Ore pirštu „rašyti“ raides, žodžius ar taisykles.

2) Deklamuojant eilėraštį, kartojant gramatikos taisykles vaikščioti pagal ritmą arba ritmingai „mušti“ koja.

3) Pasitelkti gestus, mimiką: linksėti galva, šypsotis, susiraukti, pakelti antakius ir kt.

4) Kartkarčiais pajudėti, pakilti, padalinti dalomąją medžiagą, pasirašyti.

5) Skaitant tinka neįprasta padėtis (skaityti stovint ar keičiant kūno padėtį).

6) Parašėse žymėtis komentarus (besišypsančius ar piktus veidelius, šauktukus, klaustukus ir kt.).

7) Svarbius dalykus už(si)rašyti ant lapelių ir juos priklijuoti matomose, mokiniui mielose vietose.

Jeigu sunku nustatyti individualius mokymosi būdus, pasikonsultuokite su specialistais (specialiaisiais pedagogais, psichologais, mokytojais), mokymosi būdą gali nulemti ir mokinio ugdymo(si) poreikiai.

Yra įvairių mokymo būdų, medžiagos ir mokymo veiklos pateikimo variantų, atsižvelgiant į mokinių informacijos priėmimo galimybes (žr. 6 lentelę).

6 lentelė

**Mokymo(si) būdai** (pagal Gardnerį, 1993)

<b>Informacijos pateikimo būdas</b>	<b>Mokymo būdai (pavyzdžiai)</b>	<b>Mokymo medžiaga (pavyzdžiai)</b>	<b>Mokymo veikla</b>
Lingvistinis, girdimasis	Paskaitos, diskusijos, žodiniai žaidimai, pasakojimai, skaitymas choru, žurnalų kūrimas ir t. t.	Knygos, magnetolos, spausdinimo, mašinėlės, kompiuteriai, pašto ženklai, įrašytos knygos, piktogramos ir t. t.	Perskaityti, parašyti, kalbėti, klausytis
Regimasis, erdvinis	Vaizdiniai pristatymai, kūrybinės užduotys, vaizduotės žaidimai, „minčių žemėlapiai“, metaforos, vizualizacija, skaičių žaidimai ir t. t.	Grafikai, žemėlapiai, filmuota medžiaga, Lego žaidimai, fotoaparatai, paveikslėlių biblioteka, matematiniai žaidimai, modeliai, gamtos mokslų mokomoji medžiaga ir t. t.	Matyti, piešti, nuspalvinti, susidaryti „minčių žemėlapi“, įsivaizduoti ir t. t.
Kinestezinis	Mokymasis apčiuopiant įvairius daiktus, objektus, lytėjimo užduotys, mokomieji sportiniai šokiai, relaksaciniai pratimai, drama ir kt.	Konstravimo įrankiai, molis, sporto inventorius, modeliai, mokymosi apčiuopiant šaltiniai ir t. t.	Pastatyti, suvaidinti, įsijausti, šokti, dainuoti ir t. t.

• Organizuokite darbą grupėje ir teikite tokias užduotis, kad mokiniai galėtų vienas kitam padėti. Naudokitės draugų vertinimu ir draugų pagalba. Suburkite mokinių „mokymosi komandas“ ir kiekvienam nariui skirkite užduotį padėti vienas kitam.

- Į darbą su klase įtraukite pagalbos mokiniui specialistus (specialųjį pedagogą, logopedą, mokytojo padėjėją).

- Išsiaiškinkite asmeninius (individualius) mokinio poreikius ir numatykite asmeninius (individualius) tikslus, kuriuos pasiekus tie poreikiai būtų patenkinti (pavyzdžiui, gabiems vaikams organizuokite mokymą(si) šuoliais, silpniesiems – mokymą(si) „laiptelių“ principu).

- Stenkitės patenkinti individualiuosius mokinių poreikius (pavyzdžiui, turinčių skaitymo ar (ir) rašymo sutrikimų (disleksiją, digrafiją)).

### **Darbo su mokiniais, turinčiais skaitymo ar (ir) rašymo sutrikimų (disleksiją, digrafiją), organizavimo būdai:**

- Informaciją raštu pateikite kuo trumpesnę. Medžiaga turi būti glausta, aiški ir struktūriška, svarbios antraštės ir paantraštės paryškintos.

- Paaiškinkite naujus žodžius. Užrašykite juos ant lentos ar lapelių, pateikite konkrečių pavyzdžių. Padalinkite mokiniams (ar padėkite jiems pasirengti) sąvokų žodynėlį.

- Dalomojoje medžiagoje pateikite svarbiausių faktų santrauką „minčių žemėlapis“ forma, geriausia – pamokos pradžioje. Pasitelkite vizualinius metodus, nes tokie mokiniai gerai moka „skaityti“ vaizdus, geba naudotis vaizdinėmis priemonėmis ar kompiuterinėmis technologijomis.

- Užrašus ant lentos palikite kuo ilgiau arba pateikite individualiai ant lapelių.

- Jei dalomosios medžiagos daug, temas atskirkite skirtingomis spalvomis.

- Leiskite mokiniams pamokas įsirašyti į diktofoną.

- Pateikite dalomąją medžiagą raštu struktūriškai. Jei mokiniai konspektuoja patys, patikrinkite, ar jie perskaito savo užrašus. Mokykite mokinius fiksuoti svarbiausią informaciją, pateikdami įvairias grafines schemas, į kurias reikia įrašyti nurodytą esminę informaciją.

- Neverskite mokinių skaityti ilgų tekstų ir neprašykite garsiai skaityti klasėje, nes jiems bus nesmagu prieš klasės draugus. Darykite tai porose.

- Jei rašote pažymį, vertinkite turinį, o ne rašybą, skyrybą ar dailiraštį. Iš rašyenos nespręskite apie suvokimą; mokiniai dažnai rašo tik tuos žodžius, kurių rašybą geriau moka.

- Kai tik įmanoma, leiskite mokiniams atsakinėti žodžiu.

- Apsvarstykite skiriamų rašto užduočių kieki. (Mokinys, turintis



skaitymo sutrikimą (disleksiją), užduotį raštu atliks keturis ar penkis kartus lėčiau nei kiti mokiniai.)

- Rašto darbus leiskite atlikti kompiuteriu, kad būtų patikrinta rašyba, skyryba, ir perskaityti būtų lengviau.

- Venkite užduočių perrašymo, pateikite medžiagą, kur reikia tik įrašyti sprendimus ar atsakymus. Taip suteiksite mokiniams daugiau laiko pagalvoti apie užduoties atlikimą.

### **Diferencijavimas nustatant savarankiškas užduotis ir tikslus**

Šis diferencijavimas – tai galimybė su kiekvienu mokiniu elgtis kaip su asmenybe, o ne vien kaip su vienu iš klasės mokinių.

- Pasitelkite į pagalbą mokinių savęs vertinimą, kad jiems paaiškėtų tikslai, kurių siekiama. Mokiniai turi suprasti ir žinoti „gero“ darbo kriterijus (koks rezultatas yra geras). Savęs vertinimas turi būti susijęs ir su „rezultatu“ – mokinių atliktu darbu, ir su „procesu“ – tuo, kaip mokinys dirbo. Skatinkite mokinius darbo metu.

- Nustatykite individualius, reikalingus pastangų, bet pasiekiamus tikslus (skirkite mokiniams įveikiamas užduotis, suskirstykite jas etapais, duokite laiko išmokti, pasipraktikuoti, ir pan.).

Taikant diferencijavimą ugdymo procese, sudaromos galimybės visiems mokiniams aktyviai dalyvauti pamokoje ir atlikti užduotis, atitinkančias individualius gebėjimus, įsiliesti į bendrą klasės veiklą, pasitikėti savimi ir motyvuotai veikti. Be diferencijavimo negalima įsivaizduoti mokinių, turinčių specialiųjų ugdymo(si) poreikių, bei bet kurių iš klasės mokinių – gabių, motyvuotų ar nemotyvuotų – ugdymo. Be diferencijavimo neįmanomas individualus asmens ugdymas.

## Priedai

1 priedas

### Informacijos apie mokinį šaltiniai

<i>Mokinio atsakymai į klausimus</i>	<i>Tėvų atsakymai į klausimus</i>	<i>Kita</i>
Ar tau patinka mokykloje (mano pamokoje)? Kas tau svarbu mokykloje? Kas tau kelia nerimą? Ko nenorėtum, kad būtų, vyktų pamokoje ir pan.?	Kokios vaiko teigiamosios savybės?	Specialiojo ugdymo komisijos pateiktos rekomendacijos  Anksčiau mokinį mokiusių mokytojų atsiliepimai
Ką norėtum veikti šiuo metu mokykloje (per dalyko pamoką)? Ko nori (norėtum) išmokti (per tam tikro dalyko pamokas)?	Kokios vaiko „silpnosios“ vietos?	Specialistų rekomendacijos
Kas tau sunku pamokų metu? Kaip manai, kodėl sunku?	Kas jums kelia daugiausiai nerimo?	PPT ar mokyklos specialistų pedagoginio, psichologinio įvertinimo rezultatai
Ar tau reikia pagalbos, kokios? Ar aš galiu kaip nors tau padėti? Ar pamokos tempas ne per greitas? Kada pamokoje jautiesi geriausiai ar blogiausiai? (Pavyzdžiui, disleksiją turintys vaikai nenorės skaityti prieš klasę ar rašyti ant lentos.) Kaip tau atrodo, kaip galėtume pastekti (tokius ir tokius) dalyko tikslus?	Kokių pokyčių pagedautumėte artimiausiu metu?  Informacija iš tėvų ypač svarbi tada, jei vaikas dėl amžiaus, brandos arba funkcinio sutrikimo pats negali atsakyti į klausimus.	Mokytojų įvertinimai (testavimo rezultatai), apžvalginių tyrimų, specialių diagnostinių testų rezultatai, stebėjimo išvados, bendrieji mokymosi rezultatai

2 priedas

## Mokinio pažinimo sritys

### **Mokinio pažinimo, įvertinimo ir aprašymo sritys:**

(Nurodytos sritys gali būti orientyras pažįstant kiekvieną mokinį, tačiau yra specifinių dalykų (žr. 5, 7 punktus), kuriuos mokytojas gali sužinoti tik bendradarbiaudamas su kitais asmenimis.

#### **1. Mokymo pažanga**

- a) Kokios mokinio kompetencijos ir teigiamosios savybės? (Pasikalbėti su buvusiais mokinio mokytojais, susipažinti su mokinio byla, charakteristika.)
- b) Kaip mokinys mokėsi iki šiol, kokių nesėkmių patirdavo?
- c) Kaip mokinys buvo mokomas (mokymo struktūra: formos, programos, būdai, metodai)?

#### **2. Dalykų įgūdžiai, gebėjimai ir mokymo(si) ypatybės:**

- a) Kokius bendruosius tikslus mokinys pasiekė?
- b) Kokius individualius tikslus pasiekė?
- c) Kokie jo rašymo, skaitymo, skaičiavimo gebėjimai (ką jis geba atlikti šiose srityse, kokio pobūdžio užduotys jam sekasi, patinka)?
- d) Kaip mokinys dirba be tiesioginės mokytojo pagalbos (savarankiškai)?
- e) Kokiam laikui mokinys gali sukaupti dėmesį?
- f) Kaip mokinys bendradarbiauja su kitais mokiniais?
- g) Kaip mokinys atlieka nurodytas ir laisvas užduotis?
- h) Kaip įsitraukia į mokymosi veiklą?
- i) Kaip mokinys geba organizuoti veiklą (planuoja, laikosi nuoseklumo, užbaigia darbus)?

#### **3. Asmeninės ypatybės:**

- a) pasitikėjimas savimi;
- b) savarankiškumas;
- c) atsakingumas;
- d) iniciatyvumas;
- e) bendradarbiavimas;
- f) ištvermingumas;
- g) dėmesys;
- h) kita.

**4. Socialinis elgesys:**

- a) bendravimo su vaikais, mokytojais, tėvais būdai;
- b) elgesys, veiklos strategijos:
  - gruvinėse situacijose;
  - žaidimų metu;
  - mažose, didelėse grupėse;
  - pertraukų metu;
- c) valgymo įpročiai;
- d) kita.

**5. Mokinio būklė:**

- a) fizinė – motorikos išsivystymas, rega, klausa, kita;
- b) somatinė – širdies ydos, inkstų nepakankamumas, bronchinė astma, kita;
- c) neurologinė – įvairios neurologinės ligos (hidrocefalija, epilepsija), kita;
- d) emocinė, socialinė.

**6. Kalbos ir komunikacijos ypatumai:**

- a) kaip mokinys bendrauja;
- b) kaip naudojasi kalba;
- c) kaip supranta kalbą;
- d) kita.

**7. Pažinimo procesų išsivystymo lygis:**

- a) girdimojo suvokimo ypatumai;
- b) vizualinių procesų ypatumai;
- c) sąvokinis mąstymas (sąvokų formavimosi, supratingumo lygmuo);
- d) atminties ypatumai (trumpalaikė, ilgalaikė atmintis, darbinė atmintis ir kt.).

**8. Laisvalaikis, interesai, pomėgiai:**

- a) laisvalaikio interesai;
- b) veikla laisvalaikiu.

3 priedas  
**Mokinio įvertinimo suvestinė**

„Stipriosios“ vietos	„Silpnosios“ vietos	Poreikiai
		Pavyzdžiui, poreikiai gali būti susiję su psichinės, fizinės, intelektinės, socialinės ir emocinės raidos ypatumais ir pan.

## Literatūra

1. Ališauskas A. Specialiųjų ugdymosi poreikių tenkinimas bendrojo lavinimo mokyklose: pokyčių analizė. *Specialiųjų poreikių vaikų pažinimas ir ugdymas: mokslinės konferencijos medžiaga*. – Šiauliai, 2001.
2. Ališauskas A. Vaikų raidos ypatingumų ir specialiųjų ugdymo(si) poreikių įvertinimas. – Šiauliai, 2002.
3. Ankstyvojo ir ikimokyklinio amžiaus specialiųjų poreikių vaikų ugdymas. – Šiauliai, 1997.
4. Arends R. I. Mokomės mokytis. – Vilnius, 1998.
5. Bagdonas A. (ats. red.). Specialaus ugdymo sistemos metmenys. – Vilnius, 1994.
6. Balčytienė A. Konstruktivyvizmas – švietimo reformos pagrindas // *Mokykla*, 1999, Nr. 3, p. 16–21.
7. Buehl Doug. Interaktyviojo mokymosi strategijos. – Vilnius, 2004.
8. Daulenskienė J. Vaikų, turinčių nervų sistemos pažeidimų, asmenybės raidos ypatumai. – Šiauliai, 1998.
9. Drauge su vaiku. (Psichologo patarimai tėvams). – Vilnius, 2001.
10. Fyfe D. Mokymo ir mokymosi ciklas // *Mokykla*, 1995.
11. Galkienė A. Pedagoginė sąveika integruoto ugdymo sąlygomis. – Šiauliai, 2003.
12. Galkienė A. Heterogeninių grupių didaktika: specialieji poreikiai bendrojo lavinimo mokykloje. (Mokomoji knyga). – Šiauliai, 2005.
13. Gardner H. Atsisveikinimas su IQ. Bendroji intelektų įvairovės teorija. – Klett Cotta Verlag, 1998; Intelektai. – Klett Cotta Verlag, 2002.
14. Giedrienė R., Monkevičienė O. Kodėl nemieja mokykla? – Vilnius, 1995.
15. Hallahan D. P., Kauffman J. M. Ypatingieji mokiniai. – Vilnius, 2003.
16. Keli integruoto ugdymo aspektai. (Metodinių straipsnių rinkinys). – Vilnius, 2001.
17. Kodėl vaikai neklauso. – Vilnius, 2001.
18. Laurinčiukienė L. Prietarų nelaisvė // *Mokykla*, 1999, p. 27–31.
19. Leitner S. Išmokime mokytis. – Vilnius, 1998.
20. Lietuvos Respublikos specialiojo ugdymo įstatymas // *Žin.*, 1998, Nr. 115-3228.

21. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro, Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2002-07-12 įsakymas Nr. 1329/368/98 „Dėl specialiųjų poreikių asmenų sutrikimų ir jų laipsnių nustatymo ir specialiųjų poreikių asmenų priskyrimo specialiųjų ugdymosi poreikių grupei tvarkos“ // Žin., 2002, Nr. 84-3672.
22. Mielke U. Geriau supraskime sunkius vaikus. – Kaunas, 1997.
23. Mokyklinis tarptautinių žodžių žodynas. – Vilnius, 1995, p. 268.
24. Moksleivis. Individualaus darbo su specialiųjų poreikių vaiku planavimas. (Metodiniai patarimai). – Vilnius, 1999.
25. Neuburg R., Harris V. Kaip aš mokausi. (Kalbų mokymosi strategijos). – Kaunas, 2003.
26. Pedagoginės psichologijos etiudai. – Vilnius, 1997.
27. Petty G. Šiuolaikinis mokymas. – Vilnius, 2006.
28. Rimm S. B. Sumažėjusio pažangumo sindromas. – Vilnius, 1998.
29. Rona S. Šiaudas nesėkmės broliams // Mokykla, 1995.
30. Rosenberg N. Bendravimas be pykčio. – Kaunas, 2000.
31. Socialinis ugdymas. (Socialinio pedagogo darbo knyga). – Vilnius, 2002.
32. Specialiojo ugdymo pagrindai. (Vadovėlis). – Šiauliai, 2003.
33. Specialiųjų poreikių vaikų integruotas ugdymas: patirtis ir perspektyvos. – Šiauliai, 1994.
34. Tu gali man padėti. (Metodinės rekomendacijos specialistams, dirbantiems su prievartą patyrusiais vaikais). – Vilnius, 2004.
35. Vilimienė R. Ar myliu save? // Mokykla, 1996, Nr. 6.
36. Barber N., Turner M. Even while they teach, newly-qualified teachers learn // British Journal of Special Education, 2007, Volume 34, March, Number 1, p. 33–39.
37. Bar-Yam M., Rhoades K., Sweeney L., Kaput J., Bar-Yam Y. Changes in the teaching and learning process in a complex system. – New England Complex Systems Institute, 2006. Retrieved from <http://necsi.org/research/management/education/teachandlearn.html>.
38. Experience interaction independence Curriculum guidelines (for Teachers of Students with Moderate General Learning Disabilities). Volume I. Teacher Guidelines National Council for Curriculum and Assessment, Dublin Membership of the special education steering committee, 2001.

Ki227 Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymo(si) poreikių, ugdymo turinio individualizavimas: rekomendacijos mokytojams, ugdantiems skirtingų poreikių ir gebėjimų mokinius /Rita Kišonienė, Renata Dudzinskienė.– Vilnius: VIA RECTA, 2007. – 48 p.

UDK 376(072)

ISBN 978-9955-433-10-1

**Rita Kišonienė, Renata Dudzinskienė**

MOKINIŲ, TURINČIŲ SPECIALIŲJŲ UGDYMO(SI) POREIKIŲ,  
UGDYMO TURINIO INDIVIDUALIZAVIMAS  
Rekomendacijos mokytojams, ugdantiems skirtingų poreikių ir gebėjimų  
mokinius

Redaktorė *Mimoza Kližienė*  
Viršelio dailininkė *Aistė Glinskienė*

3 leidyb. apsk. l. Užsakymas  
Išleido VIA RECTA, S. Skapo g. 3-2, LT-01122 Vilnius  
Spausdino UAB „Sapnų sala“, S. Moniuškos g. 21, Vilnius